

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто основні проблеми та принципи формування сталого економічного розвитку з погляду інституціональної теорії, обґрунтовано фактори, що впливають на вибір стратегії сталого розвитку, та проаналізовано поточну ситуацію інституціонального середовища в Україні.

Аннотация. Рассмотрены основные проблемы и принципы формирования устойчивого экономического развития с точки зрения институциональной теории, обоснованы факторы, которые влияют на выбор стратегии устойчивого развития, и проанализирована текущая ситуация институциональной среды в Украине.

Annotation. The main issues and principles of formation of stable economic development are covered in the context of institutional theory; the facts that influence the choice of strategy of sustainable development are motivated, and the current situation of institutional environment in Ukraine is reviewed.

Ключові слова: інституціоналізм, інститут, інституціональне середовище, сталий економічний розвиток, стратегія економічного розвитку.

Упровадження принципів сталого розвитку становить складний процес, який поєднує в собі питання як стратегії, так і практики розвитку економіки країни з погляду інституціоналізму. Забезпечення сталого розвитку нерозривно пов'язане з необхідністю узгодження його цілей і способів досягнення з проблемами у різних сферах життєдіяльності. Умонтування нових ланок та модернізація старих в існуючій системі розвитку потребує суттєвих змін інституціонального середовища, що обумовлює формування інституціональних механізмів сталого розвитку. Це й зумовлює актуальність обраної теми.

Метою даного дослідження є аналіз інституціонального середовища в Україні та виявлення оптимальної стратегії щодо вирішення проблеми нормального і стабільного функціонування соціальної, економічної й екологічної сфер життєдіяльності суспільства, а також наявності внутрішньої збалансованості економічної системи, здатності створювати стабільне і рівноважне зростання протягом довгострокового періоду.

Згідно з темою даної статті потрібно вирішити такі завдання: розкрити сутність інституціонального середовища, оцінити за допомогою різних методик сучасний стан інституціонального середовища на прикладі України та виявити основні напрями модернізації інституціонального середовища країни.

Об'єктом дослідження виступає процес формування стратегії економічного розвитку України з погляду інституціональної теорії. Предметом – інститути та інституціональні рамки, що забезпечують сталий економічний розвиток.

Дослідження проводиться методами порівняльного аналізу для визначення стратегії економічного розвитку України; експертної оцінки для визначення і обґрунтування об'єктивних критеріїв стану інституціонального середовища; статистичного аналізу – для вивчення, групування, порівняння, оцінки та інтерпретації фактичних даних про сучасний стан економіки країни; комплексного аналізу – для визначення пріоритетності стратегії економічного розвитку України з погляду інституціоналізму.

Питаннями економічного розвитку з погляду інституціональної теорії займалися Д. Медоуз, М. Месарович, Е. Пестель, Я. Тінберген, Я. Хоменко, С. Могилюк, Б. Букринський, С. Желазьова, В. Сактоєва, К. Циренова, О. Алімов, А. Даниленко, В. Мунтіян [1], Попов О. Є., Українська Л. О., Колесніченко І. М., Березна Н. І., Шилів Д. О., Гордієнко Л. Ю., Мещерякова І. В., Ушаповський Ю. В.

Існують певні розбіжності між теорією і практикою в умовах відставання інституціональних змін від економічних реформ України. Трансформація та перехід до ринкових інститутів в Україні за умов проблем інституціонального середовища не змогли за роки незалежності створити удосконалену систему інституцій, які б змогли ефективно забезпечити інституціональне підґрунтя сталого економічного розвитку.

Інституціональне середовище – це сукупність базових соціальних, політичних, юридичних і економічних правил, що визначають рамки поведінки людей. Складовими інституціонального середовища виступають: правила соціального життя суспільства, функціонування його політичної сфери, базові правові норми – конституція, конституційні та інші закони тощо [2, с. 16]. Усі компоненти інституціонального середовища становлять правила, як формальні, так і неформальні. У свою чергу, правила – це інститути, що сформувалися протягом тривалого часу під впливом історичних умов.

Інститути – це не просто правила поведінки людей, вони визначають спонукальні мотиви людської поведінки у всіх сферах життя та формують систему цінностей, що складається в суспільстві та створює інституціональне середовище. Інститути відіграють головну роль у принципах забезпечення стратегії сталого розвитку. Наприклад, інститут держави є центральним органом, що контролює всю діяльність економічної системи, та ступінь його втручання прямо залежить від поточного стану розвитку держави. Для контролю державні органи створюють формальні інститути у вигляді законодавства, що забезпечують рамки легальної діяльності суб'єктів господарювання.

Інститути ринкового механізму потрібні для забезпечення безперервного функціонування суб'єктів ринку, що

подолання бідності, підвищення рівня та якості життя. Інвестиційне забезпечення також можна розглянути з погляду інституціональної складової. Інноваційно-інвестиційна складова важлива в досягненні сталого економічного розвитку, адже капітал формує умови для забезпечення цього розвитку.

Що стосується сучасного стану інституціонального середовища, то існує декілька методик оцінки стану інституціонального середовища, зокрема в Україні [3, с. 26, 27, 31].

Наприклад, Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) провів ряд досліджень, що розраховували індекс глобальної конкурентоспроможності країн світу. За цими даними у 2010 – 2011 рр. Україна опинилася на 89 місці серед 139 країн світу. Це на сім позицій менше, ніж попереднього року. Цей індекс розраховується на базі 12 ключових груп. З 2008 року до цього переліку було включено "інституційне середовище", що, у свою чергу, враховує права власності, суспільну довіру політикам, корпоративну етику, незалежність судової системи, марнотратство суспільних коштів та демонструє якість інститутів [3, с. 26].

Показник "інституційне середовище" налічує в собі такі складові, як соціальне життя суспільства, функціонування його політичної сфери, базові правові норми – конституційне та інше законодавство, економічні інститути та механізми функціонування системи загалом. Україна за ним посідає 115 місце у світі із 131 країн за останні роки. Значення цього показника дорівнює 3,1 пункти з 7 (де 1 – найнижчий рівень, а 7 – найвищий). Наприклад, порівняно з іншими країнами цей індекс є дуже низьким: США – 4,8; 4,2 – для Угорщини; 4,1 – для Болгарії [4].

За показником економічної свободи, що включає в собі свободу бізнесу, свободу торгівлі, монетарну свободу, державні витрати, фіскальну свободу, право власності, інвестиційну свободу, фінансову свободу, свободу від корупції та свободу праці, Україна посідає 125 місце серед 141 категорії держав [4].

За індексом свободи бізнесу, який є складовою показника економічної свободи, приведеного Інтелектуальним центром фундації (The heritage foundation) за період з 1998 – 2010 рр., було зроблено висновок, що з основних складових індексу економічної свободи найбільшою інституціональною проблемою для України є низька "свобода конкуренції".

За іншими даними залишається результат, що в країні високий рівень корупції. За індексом корупції Україна має значення індексу 2,6 із 10 (де 10 – абсолютно вільна країна від корупції, а 0 – абсолютно корумпована країна), тобто Україна має дуже високий рівень корумпованості в усіх сферах життя.

За індексом сталого розвитку Світового центру даних з геоінформатики та сталого розвитку Україна за даними на 2010 рік займає 61 місце із 96 країн світу [4]. До цього індексу також входить показник "соціальний та інституціональний вимір".

Окрім інтегрального індексу сталого розвитку, існують різні системи індикаторів сталого розвитку, розроблені з урахуванням досвіду ОЕСР, Всесвітнього банку, Європейського співтовариства та ін. Розглянуті дані щодо стану інституціональної складової в Україні дали змогу зробити такі висновки: використанню закордонного досвіду й методології в побудові соціально-економічних індикаторів повинен передувати ретельний аналіз українських реалій і специфіки; перенесення традиційних для багатьох країн світу економічних індикаторів на макро- або секторальному рівні виявляється не завжди актуальним. Це обумовлено низкою причин, серед яких, зокрема, особливості трансформаційного періоду української економіки, а також специфіка країни, що має колосальні ресурси, і т. д.

У сучасній Україні існують недоліки майже у всіх ланках інституціонального середовища, оцінка якого була приведена, зокрема, в адміністративній, політичній, організаційно-правовій, узгодженості фіскальної та монетарної політики та ін. Ці недоліки дають змогу сформулювати основні напрями модернізації інституціонального середовища в Україні, адже, незважаючи на чисельні дискусії, цілісного вирішення цього питання немає.

Таким чином, основні напрями модернізації інституціональної системи на сучасному етапі передбачають:

- 1) розвиток інститутів державного втручання і регулювання економіки для використання сукупності регулюючих форм та методів як монетарного і фіскального характеру, так і безпосередньо державного регулювання;
- 2) удосконалення ринкових механізмів: регулювання валютних курсів, процентних ставок, забезпечення стабільності на основі інфраструктури;
- 3) розвиток інститутів, орієнтованих на соціальну сферу, подолання бідності, підтримання населення, забезпечення високого рівня життя;
- 4) впровадження інноваційних процесів через залучення інвестицій у сфері економіки;
- 5) забезпечення формальних рамок функціонування устрою держави, що допомогло б удосконалити механізми контролю над суб'єктами господарювання, знизити рівень корупції, тіньової економіки та забезпечити більш відкрите і прозоре функціонування політичного аспекту;
- 6) вибір оптимальної моделі розвитку, що враховувала б інституціональний аспект формування системи України.

З усього сказаного, видно невідповідність теоретичної і практичної сторін стратегії сталого розвитку України. Це дає змогу оцінити сучасні тенденції розвитку інститутів та інституцій, запропонувати їх удосконалення та вирішити питання щодо їх подальшого розвитку у довгостроковій перспективі.

Оцінка міжнародних організацій виявила глибокі проблеми інституціонального середовища в Україні. На думку автора, держава займає у світових рейтингах майже останнє місце згідно з індикаторами інституціональної складової. Це свідчить про те, що сучасні теорії розвитку не мають змоги задовольнити потреби практики та вирішити основні сучасні проблеми країни.

Наук. керівн. Українська Л. О.

Література: 1. Костюченко Н. М. Еколого-економічні основи формування інституційних механізмів сталого розвитку / Костюченко Н. М. – 2010. – 197 с. 2. Колесніченко І. М. Інституціональна економіка : конспект лекцій / Колесніченко І. М. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 216 с. 3. Сухарев О. С. Вопросы методологии институционального анализа: нормативные оценки и теория / Сухарев О. С. // Journal of Institutional studies. – 2010. – № 3. – С. 24–41. 4. Офіційний сайт Фундації розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій. – Режим доступу : <http://inve-trade.eu/>. 5. Алексеев А. В. Основные приоритеты государственной экономической политики при создании новой экономики / Алексеев А. В. // Journal of Institutional studies. – 2010. – № 1. – С. 67–84. 6. Василенко Н. В. Институциональная конкурентоспособность или конкурентоспособность институтов: постановка проблемы / Василенко Н. В. // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2011. – Вып. 40(1). – С. 187–191.